

Arnošt Lustig – Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

Autor

- pocházel z rodiny maloobchodníka
- r. 1941 byl z rasových důvodů vyloučen z měšťanky, učil se krejčím
- r. 1942 byl deportován do Terezína; prošel koncentračními tábory Osvětim a Buchenwald 13. dubna 1945 uprchl z transportu smrti (Dachau)
- po osvobození začal studovat obchodní akademii, na podzim r. 1945 přešel na Vysokou školu politických a sociálních věd (studoval novinářství)
- od r. 1946 se již uplatňoval jako novinář (byl vysílán do Izraele Lidovými novinami, Židovským věstníkem, Zemědělskými novinami jako dopisovatel izraelsko-arabské války r. 1948, r. 1949 Čs. rozhlasem)
- 1950-1958 pracoval v Čs. rozhlasu jako reportér a režisér
- 1959-61 působil jako vedoucí kulturní redakce týdeníku Mladý svět, 1961-68 jako scénárista Čs. filmu
- r. 1968 odešel do USA (na univerzitě v Iowa učil scénář, skladbu divadelní hry a krátkou povídku, r. 1973 přešel na American University D.C., kde přednášel film a literaturu)
- jeho dílo je i ve světě ceněno jako jeden z nejpůsobivějších obrazů holocaustu
- 23.10.2008 převzal Arnošt Lustig mezinárodní literární Cenu Franze Kafky, přičemž byl vybrán z patnácti navržených celosvětově známých autorů (symbolem ocenění je soška od Jaroslava Róny, jež znázorňuje zmenšenou podobu pražského pomníku Franze Kafky; laureáti ceny rovněž dostanou finanční odměnu ve výši 10000 USD)
- Arnošt Lustig zemřel na rakovinu v sobotu 26. února 2011 v Praze po dlouhém, pětiletém boji s touto zákeřnou chorobou. Dožil se čtyřiaosmdesáti let.

Dílo (židovská tematika):

- sbírky povídek „Noc a naděje; Démanty noci“
- rozsáhlejší psychologické prózy s výraznou ústřední postavou „Dita Saxová; Můj známý Vilifeld“
- povídka z prostředí pracovních vojenských táborů „Bílé břízy na podzim“
- kratší prózy „Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou; Nemilovaná; Colette. Dívka z Antverp“

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou (1964)

Literární druh a žánr

- Epika, próza
- psychologická novela podle skutečné události z roku 1943
- druhá vlna válečné prózy (50. A 60.léta)

Celková charakteristika:

- Novela Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou zachycuje bezohlednou a cynickou hru nacistické moci s lidskou nadějí a touhou po životě. Židovská dívka volí zoufalou cestu k zachování vlastní důstojnosti a čelí pokoření tváří v tvář smrti.

- Inspirací k sepsání této povídky byly Lustigovi dvě události: zajetí skupiny židovských podnikatelů na Sicílii nacisty, kteří – pod záminkou že je vymění za své zajaté vojáky – z nich dostali kontakty na jejich tučná bankovní konta a poté je zabili, a pak osud mladé, krásné polské herečky, jež při cestě do plynové komory vytrhla německému důstojníkovi zbraň a zastřelila ho. Lustig pak tyto dva příběhy spojil a vystavěl na nich svůj vlastní příběh.

Postavy

Kateřina Horovizová

- Kateřině Horovitzové se v novele nedostává sice největšího prostoru
- její postava má ale výraznou symbolickou funkci
- zastupuje „ženský princip“ a spojuje ho s příslušnými mýty, zejména biblickými
- Židovka
- mladá tanečnice
- sebevědomá
- tichá
- velice statečná
- na cestě za vykupením je donucena vzít si Hermana Cohena, aby mohla být propuštěna spolu s ostatními „spolucestujícími“
- věří v dobro, ale konec její cesty jí přesvědčí o opaku

Herman Cohen

- Žid
- mluvčí obchodníků
- vykoupí Kateřinu s cílem ji - - - - osvobodit
- rozumný
- statečný
- bohužel je nucen poslouchat rozkazy Němců a následně se jim zcela oddat

Bedřich Brenske

- velitel tajného fašistického oddělení
- cílevědomý
- krutý
- velký manipulátor s lidmi
- používá dvojsmyslů a svou roli si užívá
- baví ho pohrávat si s Židy
- je si vědom svého postavení
- má jediný úkol – vymámit od svých svěřenců veškeré finanční prostředky a následně je poslat do plynu

rabín Dajem, krejčí

- postavy dosazené A.Lustigem za účelem toho, aby čtenáři pomohli s pochopením děje a předvídáním následujících událostí

Děj

Děj začíná v momentě, kdy chycená skupina bohatých židovských podnikatelů přijíždí do koncentračního tábora, kde se jich ujímá poručík Bedřich Brenske. Ve stejnou dobu tam dorazí

ještě jeden transport s Židy, z něhož vystupuje i mladá polská tanečnice Kateřina Horovitzová. Ta se díky svým námitkám (doslova prohlašuje, „že nechce zemřít“) dostane do skupiny poručíka Brenského a získá tím naději na záchranu. Tato skupina je totiž určena k výměně za zajaté německé vojáky, a to díky finančním prostředkům, kterými tito židovští boháči disponují a které budou potřeba k tomu, aby se náročná výměna mohla uskutečnit. Kateřina má velké výčitky svědomí vůči své rodině, ale poručík Brenske ji uklidní slovy, že později bude určitě možné se s nimi zas shledat. Kupodivu, přes všechny ty řeči o smrti zplynováním, nikdo z těch, co dorazí do tábora, si nechce připustit tu děsivou skutečnost, že jdou vlastně na popravu a všichni před těmi hrůzami, co se v táboře odehrávají, zavírají oči. Každý se snaží si v sobě uchovat alespoň maličkou jiskřičku naděje na přežití. A tak zajatci poslušně plní příkazy německých vojáků bez jakékoli myšlenky na vzpouru. Také tato skupina Židů je díky neustálému uklidňování a „důkazy“ podloženými slovy pana Brenského (který je ubezpečuje, že výměna probíhá v zájmu Říše a pod záštitou mezinárodního Červeného Kříže a že v podstatě nejsou nepřátelé, neboť jim jde o společnou věc, a jak si pánů podnikatelů váží...) přesvědčena, že na ně skutečně v přístavu, kam jedou zvlášť pověřeným vlakem, čeká loď, která je odveze do Ameriky. Pan Brenske má svůj plán promyšlený do posledního detailu. Ve vhodné chvíli předá pánům (a Kateřině) americký pas, ukáže jim také z okének vlaku slibovanou loď, a tak mu nedělá žádnou větší námahu dostat z vystrašených Židů neuvěřitelné částky peněz „spojené s výdaji na cestu“, jak vysvětluje. Když jim peníze dojdou, požádá je dokonce o napsání dopisů svým blízkým, aby je finančně podpořili – i to, v touze po životě, Židé splní... Během jejich cesty má pan Brenske také řadu narážek na jejich osud v koncentračním táboře („Vaše starosti shoří jako seno... Tady je soudný den každý den...“), které vzbudí v Židech ještě větší strach o vlastní život. Brenske jim však zároveň nabízí řešení, jak se tomuto osudu vyhnout. A tak tato skupinka Židů, i přes nenápadné pokusy zajatců v táboře sdělit jim pravdu, dál slepě odmítá uvěřit tomu, co je čeká a podřizuje se zcela rozkazům pana Brenského. Nakonec se však vlak zastaví zpět v táboře, kde je jim sděleno, že se musí před výměnou ještě „vykoupat“. Všem cestujícím už začíná pomalu docházet, o co tady vlastně jde, ale přesto to pro ně pořád není impulz k tomu, aby se pokusili vzepřít. Jen Kateřina Horovitzová na jízlivé narážky a výsměch německých vojáků během převlékání odpoví tím, že vytrhne poručíkovi pistoli a zastřelí ho. Celá skupina je pak vlastními lidmi – speciálním komandem skládajícím se z židovských vězňů – zahrnuta do plynové komory, kde je na oplátku také postřílena. Tato skutečnost jen dokazuje, jak němečtí vojáci uměli využít toho šíleného strachu zajatců a přimět židovské vězně, kteří byli sami už pomalu na prahu smrti a dokonce to věděli (už si ani nic nenalhávali), aby šli se zbraněmi proti vlastním lidem a poslali je na smrt...

Hlavní myšlenky

- Lustigovými hrdiny jsou většinou ženy, zpočátku většinou pasivní, ale když dojde ke krizové situaci, jsou schopny se vzchopit k aktivnímu činu
- ukázat nelidskost fašismu, která gradovala ve vyhlazovacích táborech (zde konkrétně v Osvětimi)
- Lustig ukázal, proč většina k smrti odsouzených vězňů se nevzchopila k odporu – doufali v náhodu, ve výjimku, ve štěstí → proto zemřeli
- Lustig ukázal, že fašismus dokázal Němce ve vyhlazovacích táborech změnit, takže pod vlivem ideologie nevnímali Židy jako lidské bytosti, nekalkulovali ani s jejich strachem, bolestmi, ani s tím, že by měli dodržet slovo jim dané
- atmosféra strachu a nejistoty
- manipulace Židů

Kompozice

- členění textu – 3 kapitoly

- Vypravěč – er forma
- Kompozice chronologická
- odehrává se v krátkém časovém úseku během několika dnů, převážně ve vlaku a později v Osvětimi
- úmyslně zdržuje a natahuje děj – dosahuje tak napětí
- až ke konci náhle děj vygraduje a má rychlý spád

Jazyk a styl

- er-forma
- vyprávěcí a popisný slohový postup
- velká čtivost
- historická fakta
- Nepřepřácanost
- dvojsmysly (Bedřich Břenske)
- znalost lidské psychiky.
- Spisovný jazyk s prvky slohově zabarvených slov (holobrádek)
- Dlouhé věty, většinou klidně plynoucí, mísí se zde česká a německá slova
- Slova z židovského jazyka (rabín), odborné termíny z židovského náboženství
- Výskyt hanlivých výrazů – Emerich Vogeltanz
- Přísloví (Kdo jinému jámu kopá...)
- Hodně přímá řeč

Zajímavosti

- Lustig napsal celé dílo za jednu jedinou noc, hnal ho vztek na Němce
- dílo je skloubeno z dvou skutečných příběhů
- Stanislav Motl natočil film „Živý mrtvý“ – jediný přeživší člen sonderkomanda vypravuje o příběhu Kateřiny – je to pravdivý příběh
- Lustig prošel několika vyhlazovacími tábory, poté utekl z transportu smrti – je vidět, že píše o něčem, co velice dobře zná a má morální kredit psát o tom – autobiografie
- čtenářsky vděčná kniha, přestože jazyk není pro čtenáře úplně snadný
- zfilmováno 1965 – Antonín Moskalyk

Historický kontext

60.LÉTA

- počátek uvolňování r.1956 – projevy Hrubína a Seiferta, kteří požadovali svoboduUmělce
- vydáván Camus, Škvorecký, Faulkner, Literární noviny
- politické rehabilitace – r.1960 – 1.velká amnestie (Pecka)
- r. 66-67 – Zahradníček, Prokůpek, Křelina
- literární rehabilitace – vydávána díla dříve zakázaných autorů, stále však nemůže
- vyjít Proč nejsem komunistou od Čapka
- pražské jaro r.1968
- 4.sjezd spisovatelů, r.1967 – Kundera, Havel, Vaculík – nespokojenost s vedenímstrany
- r.1968 – tajemník strany – Dubček, prezident – Svoboda
- Dva tisíce slov – Vaculík, podepsáno všemi kdo cítili ohrožení demokratickéhovývoje v zemi
- 21.8.1968 – vpád vojsk Varšavské smlouvy
- do stejné doby (takřka konec války) je zasazeno dílo Zbabělci (Škvorecký), příběhmladých hrdinů za okupace zobrazuje i Otčenášek – Romeo, Julie a tma nebo Drda-Vyšší princip
- 1964, Lustig jako spisovatel je typický pro literaturu 60. let a později pro exilovou literaturu 70. – 80. let

- v 60. letech se autoři znovu s odstupem vrací k tematice 2. světové války, 2. vlna válečné prózy
- díky politickému uvolnění (1956: na 20. sjezdu KSSS nástupce Stalina, Nikita Chruščov, poprvé veřejně odsoudil tzv. kult osobnosti → nastává politické uvolnění v Sovětském svazu i u nás, končí politické procesy, politické popravy...
- mění se i charakter literatury, místo tzv. dělnického románu je nyní typický román filosofický nebo psychologický, hlavním hrdinou není dělník, ale intelektuál
- pohled na 2. světovou válku už proto není schematický jako např. u Drdy, je psychologicky zpracovanější

Další autoři:

- o této době píše např. Jan Otčenášek – „Romeo, Julie a tma“, L. Mňačko, J. Procházka („Kočár do Vídně“), L. Aškenazy,

Židovská tematika:

- William Styron – Sophiina volba
- Ota Pavel – Smrt krásných srnců
- Josef Škvorecký – Sedmiramenný svícen

Židovská tematika z jiného pohledu:

- Ladislav Fuks – Spalovač mrtvol
- Robert Merle – Smrt je mým řemeslem

Exilová próza:

- Milan Kundera
- Josef Škvorecký

Čeští oficiální autoři 60. – 70. let 20. století:

- Bohumil Hrabal
- Ota Pavel
- Pavel Kohout
- Ladislav Fuks
- Václav Kaplický
- Václav Hrabě
- Jan Procházka
- spisovatel, scénárista, prozaik, filmový dramaturg, zasáhly ho publikační zákazy

Díla:

- Kde je zakopán pes
- Přestřelka
- Svatá noc
- Kočár do Vídně
- Ucho
- Kráva
- Městem chodí Mikuláš
- Páni kluci

Karel Ptáčník

- narozen 1921 – totálně nasazen v Německu

- vychází se svých vlastních zkušeností, 1942-1945 – nucené práce v Německu
- píše dramatická dynamická vypravování plná kontrastů
- 1. Ročník jedenadvacet
- 2. Román na hranici
- 3. Noc odchází ráno
- 4. Chlapák

Ludvík Aškenazy

- českopolské národnosti, bojoval pod vedením Ludvíka Svobody
- povídky čapkovského typu, laskavě vypráví o lidech
- drobné útvary, prózy, „Dětské etudy“, „Milenci z bedny“, „Vajíčko“ – povídka

Ladislav Mňačko

- slovenský autor, po roce 1968 – exil (reformní komunista)
- „Smrt si říká Engelchen“, „Jak chutná moc“ „Opožděné reportáže“